

Przemyśl – Humenné

1. októbra 2010 bola podpísaná dohoda medzi partnerskými mestami Humenné a Przemyśl, čo dalo podnet k tvorbe a napĺňaniu spoločných projektov. Na schôdzach v Humennom a Przemyšli bola spoločne vypracovaná koncepcia projektu s názvom „Chodníkom kultúrneho dedičstva Przemyśl - Humenné“. Chodníky exponujú potenciál najzaujímavejších architektonických objektov oboch miest pre cestovný ruch. Brožúra pozýva všetkých návštevníkov na prechádzku po mestách Przemyśl a Humenné, ktoré zdieľajú spoločnú históriu, počnúc stredovekou transkarpatskou obchodnou cestou smerujúcou z Poľska do Maďarska. Ich umiestnenie v blízkosti hraníc minulých a súčasných štátov znamenalo, že tieto mestá boli obývané rôznymi národnosťami a kultúrami. Spolužitie Poliakov, Slovákov, Maďarov, Rusov, Ukrajincov a kedysi početnej židovskej komunity tvorilo veľký kotol jazykov, umenia a kultúry.

Cestovný ruch a rekreácia zohrávajú veľmi dôležitú úlohu v strategických dokumentoch oboch miest. Preto je nesmierne dôležitá každá investícia do infraštruktúry cestovného ruchu a na jej základe vytváranie atraktívnych produktov cestovného ruchu. Bez zaistenia vysokej kvality služieb sa nepodarí získať a udržať súčasného náročného cestovateľa. Projekt nepochybne prispieva k obohateniu turistickej ponuky oboch miest a pozitívne ovplyvní hospodársky rozvoj v oblasti cestovného ruchu.

Ciele projektu korešpondujú s cieľmi prioritnej osi III Programu cezhraničnej spolupráce Poľsko - Slovenská republika. Projekt podporuje miestne iniciatívy v odvetví cestovného ruchu a iniciuje reálnu spoluprácu medzi partnermi z Poľska a Slovenska. Model spolupráce vyvinutý v rámci projektu, nadviazané kontakty, spôsoby komunikácie a riadenia budú predstavovať základ pre implementáciu ďalších spoločných projektov. Aktivity v odvetví cestovného ruchu a národného kultúrneho dedičstva podmieňujú intenzifikáciu ces-

tovného ruchu. Umožňujú tiež spoločenstvu miest zapojených do projektu lepšie pochopiť históriu a kultúru partnera.

Žiadateľ projektu: Mestská obec Przemysl

Partner projektu: Mesto Humenné

Celkové náklady na projekt - 40 245,00 EUR (100 %)

- Výška finančného príspevku na projekt z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja - 34 208,25 EUR (85 %)
- Výška finančného príspevku z osobitnej rezervy štátneho rozpočtu - 4 024,50 EUR (10 %)
- Vlastný príspevok mestskej obce Przemysl – 2 012,25 EUR (5 %)

Przemyslský turistický chodník – modrý

Trasa chodníka: Staromestské námestie – Rímskokatolícka arcibiskupská katedrála – Kazimierzowski zámok – Zámocký park – Návršie Troch krížov – Zniesienie – Tatárska ulica – Kostol karmelitánok – Kostol karmelitánov – Ulica Władycze – Ulica biskupa Jana Śnigurského – Gréckokatolícka biskupská katedrála – Františkánsky kostol – Staromestské námestie.

■ *Dĺžka chodníka: 3,5 km.*

■ *Časová náročnosť: 2 hodiny.*

■ *Turistický chodník je vyznačený bielo-modrými štvorcami.*

Chodník začína a končí pri južnom priečelí unikátneho nakloneného **Staromestského námestia**.

Námestie v Przemysli

Od stredoveku je srdcom mesta Przemysl. Kamenné domy s charakteristickými pasážami, sústredené v troch zo štyroch bývalých priečelí, pochádzajú zo 16. a 17. storočia. V meštianskom dome č. 9 vo východnom priečelí Námestia sídli Historické múzeum mesta Przemysl so zaujímavými expozíciami, venovanými tisícročnej histórii mesta Przemysl. Do roku 1812 stála na Trhovisku renesančná radnica zo 16. storočia. Túto, kedysi reprezentatívnu budovu Przemysla, podobne ako západnú líniu Námestia, rozobrali na príkaz rakúskych podmaniteľov. Nezachovali sa ani objekty časti námestia pred Mestským úradom (Rynek 1), zničené v

júni 1941 počas nemecko-sovietskych bojov o mesto. Podzemné priestory pod sídlom mestskej rady boli sprístupnené návštevníkom.

Chodník vedie na juh, nahor krátkou a úzkou ulicou Aleksandra Fredra. Odtiaľ sa stáča doprava a privádza nás k **rímskokatolíckej katedrále**.

Rímskokatolícka arcibiskupská katedrála

Je to najstarší zachovaný chrám v Przemysli. Jej výstavba sa začala v roku 1460 a trvala takmer sto rokov. Gotické presbytérium bolo vybudované na pozostatkoch románskej rotundy zachovaných do dnešných čias. V 18. storočí bola katedrála prestavaná a odvtedy sa v nej harmonicky spájajú gotický a barokový štýl. Vnútri chrámu sa okrem iného nachádza známa socha Matky Božej Jackovej a relikvie svätého biskupa Józefa Sebastiana Pelczara a blahoslaveného

kňaza Jana Balického. V okolí katedrály púta pozornosť po pravej strane Orzechowského dvor zo 16. storočia, budova bývalej katedrálnej školy, pochádzajúca z toho istého storočia, Rímskokatolícky biskupský palác z 18. storočia pred hlavným vchodom do katedrály (sídlo Arcidiecézneho múzea, založeného v roku 1902) a na pravej strane Katedrálna veža, postavená v rokoch 1759 - 1764 a nadstavaná v roku 1907 do výšky 71 metrov. Táto veža je charakteristickou a asi najrozpoznatelnejšou časťou panorámy Przemysla. Pekné výhľady z úrovne ciferníka hodín sa návštevníkom naskytnú po prekonaní 266 schodov. Prostredníctvom kamier môžu tento výhľad obdivovať aj handicapované osoby, ktoré vyjdú výtahom na prvé poschodie budovy.

Zámockou ulicou (ulica Zamkowa) prichádzame na **Zámocké návršie** (Wzgórze Zamkowe, 265 m n. m.), ktoré sa, rovnako ako celá popisovaná trasa nachádza v Przemyslskom pohorí, týčiacom sa 60 metrov nad dolinou rieky San. Na ľavej strane prechádzame popri budove Vyššieho kňazského seminára, ktorého počiatky siahajú do roku 1687. Okázalá budova bola rozšírená v 19. storočí.

Prichádzame ku **Kazimírovmu zámku**, ktorý sa vypína nad mestom, postavenému po roku 1340 v gotickom štýle na objednávku kráľa Kazimíra Veľkého.

Kazimírov zámok

Najstaršou zachovanou časťou gotickej budovy je oblúková gotická vstupná brána. Za súčasný vzhľad zámok vďačí prestavbám v 16. a 17. storočí v renesančnom štýle a rekonštrukciám v 20. storočí. Zámok bol sídlom priemyselných kastelánov a starostov. Počas svojich ciest a vojenských výprav sa v ňom zastavovali aj poľskí králi. Na zámockom nádvorí si nenechajte ujsť pozostatky románskej rotundy s apsidou (kresťanského chrámu) a paláca (sídla vtedajších úradov a vojenských záhov) z čias prvých Piastovcov. Vo svojich múroch kráľovský zámok ukrýva okrem iného divadelnú sálu, založenú v roku 1869 Dramatickou spoločnosťou Aleksandra Fredra, najstaršieho ochotníckeho divadla v Poľsku. Zo zámockej bašty možno obdivovať panorámu mesta Przemysel. Na návrší sa nachádza aj pamiatkový altánok a pamätník tvorcov Ústavy 3. mája, postavený v roku 1891.

Míňajúc vyhlídkové miesto s panorámou doliny rieky San, schádzame zo Zámockého návršia do **Zámockého parku**, nazývaného aj mestský park, ktorého počiatky siahajú do roku 1842. Predtým nebolo z obranných dôvodov celé toto územie zalesnené. Stromy a kry sa tu začali systematicky vysádzať od roku 1890 po založení Spoločnosti pre skrášľovanie mesta. Przemyselský park je považovaný za jeden z najkrajších mestských parkov v Poľsku.

Chodník sa tu otáča doprava a hneď zas doľava do jednej z alejí. Po chvíli prechádzame popri obelisku s bustou Tadeusza Kościuska na pravej strane. Pokračujúc vyznačenou alejou na jej konci odbočíme doprava a po chvíli doľava, míňajúc prah nevelkého, kedysi veľmi obľúbeného a v súčasnosti nevyužívaného skokanského

mostíka. Pokračujeme ďalej alejou, míňajúc altánok a prichádzame k tehlovej **Hornej Sanockej bráne**, postavenej v 80. rokoch 19. storočia. Je súčasťou hlavnej časti opevnenia vnútorného prstenca Pevnosti Przemysl, spájajúceho Dolnú Sanockú bránu s pevnosťou XVIc „Tri kríže“. Pred nami je dávnejšie odlesnené **Návrsie Troch krížov** (289 m n. m.), na ktorom niektorí vedci lokalizujú obranný hrad z ranného stredoveku, kde tiež uvidíme pozostatky opevnenia z 19. storočia. Značky chodníka zabočujú z aleje doľava k zachovaným fragmentom **pevnosti XVIc „Tri kríže“**.

Pevnosť XVIc „Tri kríže“

Na ľavej strane uvidíme opevnenú tehlovú strážnicu, zabraňujúcu prístupu k nami míňanej bráne. Na území pevnosti sa okrem iného zachovali aj prejazd, múr so strieľňami, vstupná brána so železnými vrátami a valy. Pred opevnenou strážnicou chodník odbočuje doprava na cestu vedúcu zemným násypom. Na rázcestí cestičiek zabočíme doprava. Po chvíli vychádzame na vyhlídkový kopec, korunovaný tromi krížmi. Ponúka sa nám panoráma severovýchodných končiarov Przemyslského pohoria s budovami Krzemieńca, Kruhela Małego, Kruhela Wielkiego a Prałkowiec situovanými na svahoch. V diaľke je vidieť zalesnený Prałkowský vrch (Góra Prałkowska, 358 m n. m.) s pevnosťou VII „Prałkowce“. Na pravej strane, v doline rieky San, vidno Tarnawce, Wapowce, Kuńkowce a Ostrów a východný okraj Dynowského pohoria s vrchom Karczmarowa (408 m n. m.).

Po zostúpení z kopca prechádzame niekoľko sto metrov dlhou cestičkou pozdĺž valu s priekopou „Krzemieniec“, spájajúceho predtým míňanú pevnosť s pevnosťou XVI „Zniesienie“ týčiacou sa nad mestom. Na pravej strane prechádzame popri lyžiarskom svahu s celoročnou sedačkovou

Výhľad z návršia Zniesienie

lanovkou a bobovou dráhou. Vychádzame na najvyšší bod návršia **Zniesienie** (353 m n. m.), ktorého názov je odvodený zo starých povestí o porážke („zmietnutí“) Tatárov, útočiacich z tohto miesta na Przemysław. Zniesienie je najvýchodnejšou časťou Przemysláckeho pohoria a celých Západných Karpát. Pred nami sa nachádza stožiar televíznej veže z roku 1962.

Chodník na tomto mieste odbočuje síce späť nadol, ale stojí za to prejsť o niečo ďalej po neoznačenej ulici Przemysława. Na ľavej strane sa otvára pekná panoráma Przemysława a časti Dynowského pohoria, Rzeszowského predhoria a Doliny Dolného Sanu v Sandomierskej kotline. Pri priaznivých poveternostných podmienkach je odtiaľto vidieť obce vzdialené niekoľko desiatok kilometrov. Na pravej strane uvidíme **pevnosť XVI „Zniesienie“**, týčiacu sa nad mestom. Jej počiatky siahajú do roku 1854, v ktorom tu bol zo zeminy a dreva vybudovaný násyp. Súčasnú podobu pevnosť nadobudla po roku 1878, ako netypický obranný útvar, pozostávajúci z troch spojených násypov umožňujúcich obranu po obvode. Na území pevnosti sa zachovali valy obohané priekopou, pozostatky zničeného muničného skladu a núdzové úkryty v ochranných násypoch. Hneď vedľa pevnosti púta pozornosť **Kríž zverenia (Krzyż Zawierzenia)** z roku 2000, postavený pri príležitosti jubilea dvoch tisícov rokov kresťanstva a zverenia mesta Przemysław do Božieho milosrdenstva. Vydláždeným chodníkom odtiaľ dôjdeme ku tajomnému **Tatárskemu vrchu** (352 m n. m.), navrhnutému podľa legendy na mohylu chána Tatárov, ktorý padol v boji.

Tatársky vrch

Už najmenej v 16. storočí na vrchu stála kaplnka sv. Leonarda, vypálená Tatármi v roku 1623. Kopec zaiste slúžil od dávnych dôb ako dôležitý pozorovací bod v obrannom systéme okolia Przemysla. Otvára sa z neho nádherná a ďaleká panoráma niektorých častí Przemysla, Sandomierskej kotliny, Sansko-Dnestrianskej planiny (Mościskej planiny a Przemyslskej brány), Sanocko-Turčianskych hôr a Przemyslského pohoria. Pri dobrej viditeľnosti odtiaľ možno vidieť aj vrcholky Brzežných Beskýd vo Východných Karpatoch, vzdialené viac ako 50 kilometrov za dolinou Dnestru.

Je však čas vrátiť sa na turistický chodník. Schádzame najprv úzkou Tatárskou ulicou. Táto časť mesta bola dávnejšie nazývaná Cibulanka. Vidiac pred sebou veže kostolov starého mesta Przemysla a dolinu Sanu prechádzame popri nízkej zástavbe časti Podgórze. Prichádzame k tehlovému múru, týčiacemu sa na niektorých miestach do výšky 9 metrov, za ktorým sa skrýva neogotický **kostol a kláštor bosých karmelitánok** z rokov 1899 - 1900. Schádzame Tatárskou ulicou pozdĺž múru k hlavnej vstupnej bráne do kostola. Vnútrajšok tohto nevelkého, zato však najvyššie položeného chrámu v starom meste, si môžeme prezrieť počas nedeľných svätých omší alebo po predchádzajúcej dohode s rehoľnými sestrami.

Schádzajúc trochu nižšie nebadane vchádzame do Starého mesta, chráneného kedysi múrmi, valmi a zemným opevnením. V tejto časti mesta stála kedysi Krajčírska bašta (Baszta Krawiecka) postavená v 17. storočí. Niekoľko desiatok metrov nižšie od brány do kostola karmelitánok odbočíme doprava, aby sme po chvíli prišli ku **kostolu a kláštoru karmelitánov** zo 17. storočia.

Chrám dal pre karmelitánov vybudovať vtedajší majiteľ neďalekého Krasiczyna, jeden z najväčších magnátov Republiky, Marcin Krasicki. Na konci 18. storočia podmanitelia vyhnali karmelitánov z ich kostola a kláštora a odovzdali ich gréckokatolíkom. Tí zmenili vzhľad kostola a jeho funkciu na svoju katedrálu a prestavali aj kláštor. Po opätovnom získaní kostola po 2. svetovej vojne, a následne aj kláštora, mu karmelitáni v posledných rokoch navrátili pôvodný vzhľad. Interiér jedného z najkrajších barokových kostolov v Poľsku nadchýna bohatou výzdobou.

Kostol karmelitánov

Vychádzajúc z kostola odbočíme doprava pokračujúc pozdĺž kláštorného múra. Opúšťame na chvíľu chodník a zabočíme na krátku ulicu Komisie národného vzdelávania. Na ulici Basztowej uvidíme pred budovou niekdajšieho gréckokatolíckeho seminára z roku 1912 zachované fragmenty **mestských múrov Przemysla** zo 16. a 17. storočia. Nezachovala sa žiaľ žiadna z 3 vstupných brán do mesta a 9 bášť, rozobraných na príkaz Rakúšanov na konci 18. storočia. Chodník však vedie ďalej rovno nadol ulicou Władycze. Dôjdeme ňou na Námestie nezávislosti (plac Niepodległości). Dominuje mu neskoro baroková, 38 metrová **Hodinová veža**, postavená v 18. storočí ako zvonica plánovanej, ale nikdy nevybudovanej gréckokatolíckej katedrály.

Hodinová veža

Veža slúžila 123 rokov ako požiarna strážnica a vyhliadkové miesto. Z jej vrcholu požiarnici hrávali v minulosti každú hodinu signálnu znelku mesta Przemysl. Od roku 2001 je veža sídlom unikátneho Múzea zvonov a fajok. Zo

spriístupnenej vyhlídkovej terasy ponúka výhľad na peknú panorámu Przemýslského starého mesta. V roku 2007 bol na Námestí nezávislosti postavený pamätník svätého otca Jána Pavla II. a vedľa hodinovej veže bola vybudovaná fontána.

V hornej časti Námestia nezávislosti chodník odbočuje do ulice biskupa Jana Šnigurského, vyúsťujúcu na námestí Tadeusza Czackého. Uvidíme pri ňom niekdajší gréckokatolícky biskupský palác a **gréckokatolícku arcibiskupskú katedrálu** z 19. storočia.

Gréckokatolícka arcibiskupská katedrála

Barokový chrám bol postavený v 17. storočí ako kostol jezuitov. V 20. storočí plnil úlohu posádkového kostola. V roku 1991, počas svojej návštevy v Przemýšli, pápež Ján Pavol II. odovzdal kostol gréckokatolíkom na ich katedrálu. Gréckokatolíci prispôbili vnútrajšok kostola na účely východného obradu a umiestnili v ňom okrem iných historický ikonostas zo 17. storočia z chrámu v Lubaczowe. Pri katedrále uvidíme súčasnú zvonnicu a za ňou budovu niekdajšieho jezuitského kolégia zo 17. storočia.

Pred schodmi vedúcimi do gréckokatolíckej katedrály sa chodník stáča doprava do úzkej ulice Adama Asnyka. Na pravej strane prechádzame popri **františkánskom kostole** z 18. storočia, postaveného na mieste staršieho, gotického chrámu tohto rádu. Vnútrajšok kostola v štýle rokoka púta pozornosť bohatou výzdobou, rezbami a freskami. Chodník sa tu otáča doľava a privádza nás znova k Staromestskému námestiu.

Przemyský turistický chodník - červený

Trasa chodníka: Námestie Przemyských orlíčat – Námestie Ústavy 3. mája – Grunwaldzká ulica – Baziliánska cerkov – Saleziánska ulica – Saleziánsky kostol – Ulica Zygmunta Noskowského – Ulica Walera Wróblewského – Zasanský cintorín s posádkovou ubytovňou rakúsko-uhorských vojakov – Ulica Boleslava Smelého – Ulica Marcina Bielskeho – Ulica Ignáca Paderewského – Lipowica – Ulica Armii Krajowej – Budy Wielkie – Ulica podplukovníka Kazimierza Gurbiela – Ulica Boleslava Chrabrého – Vínný vrch – Ulica Stanisława Żółkiewského – Szwoleżerska ulica – Ulica sv. brata Alberta – Ulica 22. januára – Námestie Przemyských orlíčat.

■ *Dĺžka chodníka: 9 kilometrov.*

■ *Časová náročnosť: 3 hodiny.*

■ *Turistický chodník je vyznačený bielo-červenými štvorcami.*

Chodník začína a končí na námestí Przemyských orlíčat (plac Orłąt Przemyskich) v štvrti Zasanie. Zo starého mesta sa tam dostaneme cez most Przemyských orlíčat nad riekou San. Je to najdlhšia a najdôležitejšia rieka celého regiónu. San pramení v Bieszczadách a po prekonaní 443 kilometrov zásobuje svojimi vodami Vislu. Od prameňa až do Przemysla má San charakter horskej rieky. Míňajúc Przemysl je už riekou nížinnou. Dávnejšie boli vody Sanu výrazne výdatnejšie ako v súčasnosti. V polovici 19. storočia sa mohla cez Przemysl preplaviť parná loď „Krakov“ a na začiatku 20. storočia sa tu plavili veľké motorové lode.

Ziduc z mostu uvidíme na ľavej strane **pamätník Przemyských orlíčat**, venovaný pamiatke najmladších obyvateľov Przemysla, ktorí padli v roku 1918 v poľsko-ukrajinských bojoch počas obrany mesta pred Ukrajincami.

Z námestia Przemyských orlíčat prechádzame na susedné námestie Ústavy 3. mája, ktoré sa nachádza na pravej strane. Na jeho pravej strane uvidíme **opátstvo benediktínok**, založené v 17. storočí, najstaršiu pamiatku Zasania. Po poškodeniach v dôsledku nájazdov bolo

Pamätník Przemyských orlíčat

opátstvo obohané obranným múrom so štyrmi baštami. Súčasný neskoro barokový kostol bol vybudovaný v rokoch 1768 - 1777. Značná časť kláštorných budov bola spálená 24. júna 1941 počas nemecko-sovietskych bojov o Przemysl a následne zbúraná. Nad námestím Ústavy 3. mája dominuje secesný kamenný dom z roku 1912. Do roku 1940 stál v strede námestia spomínaný pamätník Przemyslských orlíchát, zničený so súhlasom Nemcov ukrajinskými nacionalistami. Monument bol znova vybudovaný v roku 1994, avšak už na susednom námestí Przemyslských orlíchát. Zabočíme doľava do ulice Grunwaldzka, zastavanej ďalšími secesnými kamennými domami z prelomu 19. a 20. storočia. Od dávna tade to viedla obľúbená hradská cesta cez Karpaty do Uhorska, preto sa ulica do roku 1910 volala Uhorská. Pri neveľkom námestí Brzeskej únie uvidíme v diaľke osirelú budovu synagógy z roku 1895.

Prichádzame na rázcestie, nad ktorým sa vypína charakteristická silueta **gréckokatolíckeho baziliánskeho chrámu** z roku 1935. Za čias Poľskej ľudovej republiky sa v chráme a k nemu priliehajúcom kláštore nachádzal Štátny archív. V 90. rokoch 20. storočia sa baziliáni vrátili do chrámu aj kláštora a obnovili niekdajšie usporiadanie interiéru. Odbočíme doprava do úzkej Saleziánskej ulice, ktorá nás po chvíli privedie k neogotickému **saleziánskemu kostolu**.

Saleziánsky kostol

Výstavba kostola začala v roku 1912, práce však prerušila 1. svetová vojna. Práce pokračovali v rokoch 1922 - 1925 postavením charakteristickej 62 metrovej veže, pripomínajúcej vyššiu vežu Mariánskeho kostola v Krakove. Za pozornosť stojí aj štýlový interier chrámu, v ktorom sú uchovávané pozostatky blahoslaveného kňaza Augusta Czartoryského (1858 - 1893).

Míňajúc kostol saleziánov sa chodník stáča z ulice sv. Jana Nepomuckého doľava do ulice Zygmunta Noskowského. Na jej pravej strane uvidíme za tehlovým múrom komplex kasárenských budov 10. cisársko-kráľovského práporu pionierov z roku 1896. Niekdajšie rakúske kasárne už mnoho rokov využíva Poľské vojsko. Ďalej rovno stúpajúcou ulicou Walerego Wróblewského prichádzame k **Zasanskému cintorínu**.

Na ulici Boleslava Smelého nie je možné prehliadnuť kríž vyrobený v roku 1916 z väzníkov mostu na rieke San, zničeného výbuchom. Dominuje cintorínu rakúsko-uhorských vojakov, padlých počas 1. svetovej vojny v bojoch o Pevnosť Przemysl. V blízkosti cintorínskej kaplnky z roku 1916 sa nachádzajú aj mohyly vojakov Poľskej armády, padlých v septembri 1939 v bojoch s Ukrajinskou povstaleckou armádou a hroby vojakov Krajinskej armády.

Cintorín rakúsko-uhorských vojakov

Pred bránou cintorína odbočíme doľava pokračujúc nahor pozdĺž oplotenia. Za parkoviskom zabočíme doprava na poľnú cestu, vedúcu rovno čoraz vyššie cez záhradkársku osadu. Na vrchole sa dostávame na ulicu Marcina Bielskeho. Za nami je panoráma Przemysla a kopcov Mościskej planiny s pevnosťami vonkajšieho prstenca opevnenia Przemysla. Pred nami vidíme na ľavej strane pracháreň „Na Ostrowiu“, ktorá je súčasťou vnútorného prstenca. Nachádzal sa tu muničný sklad. Chodník sa tu stáča doprava pokračujúc ďalej ulicou Bielskeho. Na jej ľavej strane nás bude sprevádzať obranný val. Trocha ďalej prechádzame popri pozostatkoch opevnenia XVIIIa „Strzelnica“ z 80. rokov 19. storočia. Ďalej chodník opúšťa ulicu Bielskeho a zabočuje doprava do Kazanowského lesíka (Lasku Kazanowskiego). Po chvíli z neho vychádzame na ulicu Paderewského, kde zabočíme doľava. Stretávame sa tu so zeleným turistickým chodníkom z Przemysla do Bachorza. Prichádzame na rázcestie ulíc v štvrti Lipowica. Zelený chodník sa stáča doľava, náš turistický chodník však pokračuje stúpajúc vpravo ulicou Armii Krajowej. Po prejdení ďalších niekoľko sto metrov uvidíme na ľavej strane obelisk, venovaný obetiam nacizmu, vojacom Krajinskej armády, väzňom gestapa a rukojemníkom popraveným Nemcami počas okupácie na území hlboko na ľavej strane jedno valovej delostreleckej pevnosti XVIII „Lipowica“, ktorá sa nachádza vo výške 344 m n. m. Prvé opevnenia vznikli na tomto mieste po roku 1854 a v 80. rokoch 19. storočia boli od základu prestavané. Pevnosť bola poškodená v deň jej kapitulácie a v 20. rokoch 20. storočia bola čiastočne rozobratá. Zachovali sa okrem iného zemné valy

s ochrannými násypmi a zničenými núdzovými úkrytmi a delostreleckými stanoviskami.

Chodník sa následne z ulice Armii Krajowej stáča doprava do Zasanského parku, pozostatku Lesa na Budach, ktorý sa dávnejšie rozprestieral na severozápad od Przemysla. Chodník vedie ďalej alejami a po niekoľkých sto metroch vychádza znova na skôr spomínanú ulicu. Po jej ľavej strane prechádzame popri násype XVIIIc „Las“. Schádzame na križovatku s ulicou Krakowska. Na tomto mieste stála kedysi brána opevnenia z 19. storočia strážiaca vjazd do mesta zo severu. Priechodom pre chodcov prechádzame rušnou ulicou a vchádzame priamo na ulicu podplukovníka Kazimierza Gurbiela, rodáka z Przemysla, dobyvateľa Monte Cassino. Na ľavej strane sa nachádza štvrť Budy Wielkie, na pravej strane Budy Małe. Na križovatke ulíc vedľa nového kostola a vodárenskej veže uvidíme obelisk „Pax Vobis“ (Pokoj Vám), venovaný vojakom všetkých armád a národností, účastníkov bojov o Pevnosť Przemysl. Na tomto mieste bol zarovnaný násyp XIXa „Buda“.

Na križovatke zabočíme doprava do ulice Boleslava Chrabrého. Dôjdeme ňou pozdĺž miestami zachovaného zemného valu na ľavej strane do **pevnosti XIX Vínný vrch** (278 m n. m.). Na jej území sa nachádza rastlinná rezervácia

Výhľad z Vínného vrchu

„Jamy“ s výskytom v našej krajine zriedkavého ľanu rakúskeho.

Časť opevnenia XIX „Vínny vrch“

V rokoch 1854 - 1855 tu Rakúšania vybuodovali obranný delostrelecký násyp. V 80. rokoch 19. storočia na mieste zákopu vzniklo jedno valové opevnenie XIX Vínny vrch. Podobne ako iné obranné diela bolo v roku 1915 zničené výbuchom a následne po častiach rozobrané. Zachoval sa okrem

iného val s ochrannými násypmi a núdzovými úkrytmi a násyp chrániaci kasárne.

Vínny vrch je najvýchodnejšou časťou Dynowského pohoria. Už minimálne v 15. storočí, a možno aj v časoch prvých Piastovcov, sa na južnom svahu Vínneho vrchu nachádzali vinice. Chodník sa stáča doľava na ulicu Żółkiewského, stojí však za to prejsť ešte niekoľko desiatok metrov k vyhladkovému miestu pred pevnosťou. Naskytne sa z nej jedna z najkrajších panorám Przemysla. Uvidíme odtiaľ celé Zasanie, východnú časť mesta, Stredné mesto, Staré mesto na svahu Zniesienia, ďalej vrchy Kruhel a Wapielnica. Na ľavej strane vidno v diaľke hrebeň Mościskej planiny s niekoľkými pevnosťami vonkajšieho prstenca, ďalej Przemyskú bránu a návršie Optyń. V diaľke vidno aj Sanocko-Turčianske pohorie vo Východných Karpatoch so siluetou Lysého vrchu nad obcami Chyrov a Stara Sól, a pri výnimočne dobrej viditeľnosti aj ďalšie vrcholy.

Ulicou Żółkiewského prejdeme popri vilách niekdajšej dôstojníckej štvrte, vybudovaných v rokoch 1924 - 1927. Následne odbočíme doprava schádzajúc uličkou Szwoleżerska, ktorá nás dovedie na ulicu Boleslava Chrobrego. Schádzame čoraz nižšie, pričom si trasu skrátime chodníkom pomedzi domy. Na úpätí Vínneho vrchu sa chodník otáča doľava na ulicu Brodzińskiego. Prechádzame popod nevelký železničný viadukt z roku 1859 a na konci ulice zabočíme doprava a po chvíli hneď doľava na ulicu sv. brata Alberta. Na pravej strane prechádzame popri múre, za ktorým sa týčia budovy niekdajšej verejnej nemocnice z rokov 1904 - 1906. Prichádzame k tehlovej budove rehoľného domu a útulku albertínov z roku 1905. Následne zabočíme doľava na cestičku, ktorá nás dovedie k chodníku vedúcemu nábrežím rieky San. Tu zabočíme doprava a pokračujeme až k mostu Ryszarda Siwca. Prejdeme popod most a dostaneme sa na ulicu 22. januára. Na ľavej strane prechádzame popri charakteristickej budove v zakopanskom štýle z 20. rokov 20. storočia, sídlo Športového klubu „Czuwaj“. Následne prechádzame popod **železničný most** z roku 1891. Mohutná konštrukcia bola zničená výbuchom v deň vzdania sa Pevnosti Przemysl Rusom 22. marca 1915. Rok neskôr boli namontované nové stredové väzníky nahrádzajúce zničené fragmenty. Železničný most zohral veľmi dôležitú úlohu počas poľsko-ukrajinských bojov o mesto v novembri 1918 a počas 2. svetovej vojny. Pokračujeme nábrežím rieky San a prechádzame popod most Premyslských orlíčat. Nachádzame sa znova na námestí Premyslských orlíčat, kde sa chodník končí.

Text a fotografie: Dariusz Hop

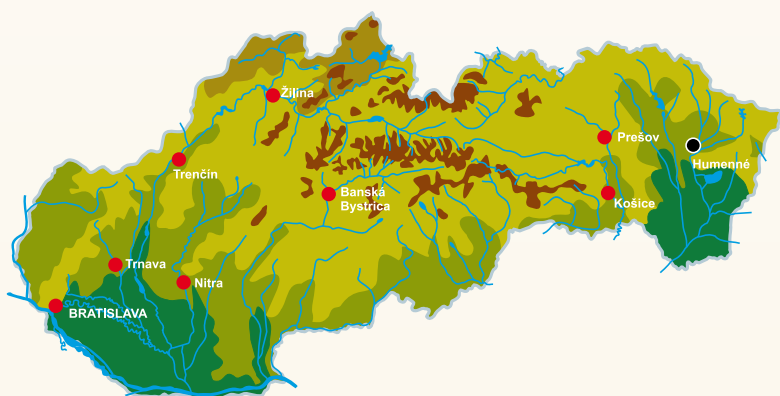
Prechádzkový chodník

v Humennom

Mesto Humenné leží v údolnej nive Laborca na styku Ondavskej vrchoviny a Beskydského predhoria v nadmorskej výške 157 m n. m. Žije tu necelých 35 500 obyvateľov. Mesto je dôležitým železničným a cestným uzlom, strediskom priemyslu, obchodu, školstva a služieb.

Napriek tomu, že Humenné je architektonicky a spoločensky mladé a moderné mesto, svedčí o tom aj nedávno zrekonštruovaná pešia zóna s Fontánou lásky, Potokom času a pódium pre kultúrne vystúpenia.. Dejiny mesta sú datované prvou písomnou zmienkou z roku 1317 a sú späté s významnou šľachtickou rodinou Drugethovcov.

V roku 1610 vznikla najvýznamnejšia pamiatka mesta - renesančný kaštieľ /národná kultúrna pamiatka/, ktorý aj dodnes charakterizuje mesto a slúži muzeálnym a kultúrnym účelom. Sú tu stále expozície histórie a prírody mesta a okolia, bohatá je ponuka výstav výtvarného umenia a ako jediná na Slovensku je tu stála výstava z dejín Rómov. Kaštieľ je obklopený Parkom mieru – národnou kultúrnou pamiatkou. Súčasťou múzea je expozícia ľudovej architektúry – skanzen /15 drevených objektov/, ktorý okrem tradičného bývania dokumentuje aj jednotlivé druhy remesiel. Ďalšou vý-

znamnou národnou kultúrnou pamiatkou je gotický rímskokatolícky kostol z konca 14. a začiatku 15. storočia a kláštor františkánov.

Sieť kultúrnych zariadení mesta tvoria Mestské kultúrne stredisko /s prírodným amfiteátrom/, Vihorlatské osvetové stredisko, Vihorlatské múzeum, Vihorlatská hviezdáreň. Z pravidelných kultúrnych podujatí sa v meste organizujú: Humenská hudobná jar, Humenský jarmok, Deň múzeí, Pamätný deň mesta, Jesenný koncertný cyklus, Humenské vianočné trhy. Humenné je rodiskom známych osobností ako napr. Mikuláš Klimčák - akademický maliar, Štefan Babjak – operný spevák, Peter Breiner – skladateľ, klavirista, PhDr. Peter Gossanyi – redaktor, karikaturista.

Rekreačné zázemie mesta tvorí prímestská rekreačná oblasť pri rieke Laborec, výlety do okolia v blízkosti mesta - zrúcaniny hradov Brekov a Jasenov, turistická oblasť Hubková, prímestsky dostupná prírodná rezervácia Humenský Sokol s ojedinelými druhmi flóry a fauny. V meste sú organizované športové kluby a občianske združenia, ktoré podporujú a rozvíjajú kolektívne i individuálne športy. Na športové vyžitie slúžia športové zariadenia – zimný štadión, športová hala, kúpalisko kryté a vonkajšie, futbalový štadión, ktoré spravuje mestská príspevková organizácia Správa športových a rekreačných zariadení v Humennom, ďalej sú tu tenisové kurty a na rieke Laborec je možnosť člnkovania.

Prechádzkový chodník v Humennom

Priebeh cesty: Autobusová stanica - Socha dobrého vojaka Švejka- Nemocničná ulica - KALVÁRIA s Kostolom Panny Márie Sedembolestnej – Mierová ulica – Petrušovského ulica – ulica J. Kráľa – Vojenské cintoríny – Brestovská ulica– Gotický rímskokatolícky kostol – Mierová ulica – Renesančný kaštieľ – Skanzen - Gorkého ulica– Centrum mesta - Fontána lásky - Socha svätého Jána Nepomúckeho – Ševčenkova ulica –Laborecká ulica - Štefánikova ulica– Chemlonská ulica - Športový areál – Štefánikova ulica - Laborecká ulica – Ševčenkova ulica- Staničná ulica - Autobusová stanica

- dĺžka cesty: 4,0 km
- čas trvania: 2,30 hod.
- Cesta je vyznačená modro-žltými farbami.

1. Socha dobrého vojaka Švejka

Literárna postava českého spisovateľa Jaroslava Haška, dobrý vojak Švejk, prešla za necelé storočie „svojho života“ takmer celý svet. Na túto cestu Švejka vyslal jeho autor podľa cesty, ktorú absolvoval on sám v službách c.k. armády Rakúsko-Uhorska. Švejk donedávna nemal na celom svete žiadnu sochu, ktorá by jeho slávne vojenské ťaženie pripomínala. Od 6.októbra 2000 na železničnej stanici v Humennom stojí socha dobrého vojaka Švejka s dobromyseľným úsmevom a neodmysliteľnou fajkou pri studni, z ktorej pri jeho pamätnej návšteve v Humennom na začiatku 20. storočia tiekla „znamená železitá voda“. Autorom sochy je humenský sochár Jaroslav Drotár.

2. KALVÁRIA s Kostolom P. M. Sedembolestnej - národná kultúrna pamiatka

Kalvária s kaplnkami zastavení krížovej cesty je miestom rímsko-katolíckych obradov pri významných cirkevných sviatkoch. Neoklasicistický kostolík bol postavený v roku 1891. Je jednododový s presbytériom a predstavanou vežou. Fasády má vyčlenené lizénami. Vonkajší svätostánok je dielom humenského sochára Jaroslava Drotára.

3. Vojenské cintoríny

V areáli mestského cintorína sa nachádzajú dva vojenské cintoríny:

- **PAMÄTNÝ CINTORÍN – Padlí sovietskej armády** – národná kultúrna pamiatka Sú tu pochovaní hlavne ruskí a ukrajinskí vojaci padlí v 2. svetovej vojne v bojoch v blízkosti Humenného, ale aj vojaci iných národností. Spolu tu odpočívajú 174 vojakov a dôstojníkov, ktorí padli v roku 1944-1945. Uprostred cintorína sa nachádza pomník mohylovitého tvaru z lomového kameňa, zdôraznený na južnej strane štíhlym pilierom. Postavili ho v roku 1945 podľa návrhu kapitána Kniazeva. Súčasťou pamätného cintorína je Hrob Jemeljanov (1 hrob – národná kultúrna pamiatka).
- **Nemecký cintorín**
Okrem nemeckých vojakov sú tu pochovaní aj vojaci iných národností, ktorí padli pri Humennom v 1. a 2. sve-

tovej vojne. Podľa dostupnej dokumentácie je tu pochovaných 1 248 vojakov. Obnovený cintorín bol vysvätený 17. septembra 1944. Architektom je Dipl. Ing. Fritz Döbler z Mníchova.

4. Gotický rímskokatolícky kostol – národná kultúrna pamiatka

Najstaršou architektonickou pamiatkou Humenného je gotický rímsko-katolícky kostol Všetkých svätých. Pôvodne františkánsky kostol je spojený s budovou kláštora (dnes farský úrad). Interiér prestavaný v 18. str. a začiatkom 20. str. v neogotickom slohu. Súčasťou výzdoby sú vitrážové okná akad. maliara Mikuláša Klimčáka,

rodáka z Humenného, čestného občana mesta. V kostole sú umiestnené telesné pozostatky sv. Bonifáca.

5. Renesančný kaštieľ – národná kultúrna pamiatka

Najvýznamnejšia historická pamiatka a dominanta mesta pochádza zo 14. storočia. Kaštieľ aj dodnes charakterizuje mesto a slúži muzeálnym a kultúrnym účelom. Dala ho vybudovať bohatá feudálna rodina Drugethovcov v rokoch 1619 až 1641 na mieste vypálenej zemepánskej kúrie. Dnes je kaštieľ štvorkrídlovou poschodovou stavbou s ústredným dvorcom a polkruhovými arkádami na prízemí i poschodí nádvorí. Z vonkajšej strany ho zabezpečovali mohutné štvorhranné nárožné veže. Pôvodne bol ukončený atikou.

Kaštieľ bol viackrát prestavaný. Na južnej strane bol pribudovaný veľký rizalit so zvláštou barokovou krivkou. V 18. a 19. storočí zasiahli väčšie zmeny interiéru. V súčasnosti je väčšia časť kaštieľa upravená pre expozície vlastivedného múzea. Nachádza sa tu umelecko-historická expozícia, prírodovedecká expozícia, galerijná sieň národného umelca, humenského rodáka Oresta Dubaya, stála expozícia z dejín rímskej kultúry a príležitostné výstavy.

Kaštieľ je obklopený **Parkom mieru** – národnou kultúrnou pamiatkou. V parku sa nachádza vzácny strom **ginko**, ktorý je vedený v katalógu chránených stromov.

6. Skanzen – expozícia ľudovej architektúry

Je súčasťou múzea, je tu spolu 15 drevených objektov. Expozícia bola verejnosti sprístupnená v roku 1985. Okrem tradičného spôsobu bývania obyvateľov regiónu skanzen dokumentuje aj jednotlivé druhy remesiel. Skvostom v skanzene je drevený chrám svätého Archanje-

la Michala z roku 1764 s barokovým ikonostasom, pochádzajúci z Novej Sedlice. Pôvodne bol chrám stavaný bez jediného klinca. Kostolík má trojpriestorovú dispozíciu: polygonálne presbytérium, štvorcovú loď a tzv. "babinec". Patrí medzi národné kultúrne pamiatky na Slovensku. Objekty nachádzajúce sa v skanzene nesú v sebe charakteristiku staviteľstva východokarpatskej oblasti, kde hlavným stavebným materiálom bolo drevo, hlina, kameň a slama.

7. Centrum mesta – Zrekonštruovaná pešia zóna

Rekonštrukcia bola ukončená v auguste 2001. Centrálnou dominantou je zvuková a svetelná vodná fontána v strede Námestia slobody, nazvaná Fontána lásky. Severnej časti námestia dominuje vodná plocha s nočným osvetlením, symbolicky pomenovaná „Potok času“, pri ktorej je umiestnená busta generála M. R. Štefánika. Námestie je dlaždené prírodným kameňom a zámkovou dlažbou, vedie tu osvetlený cyklistický chodník a jeho ráz okrem pôvodnej vysokej zelene a nových sadových úprav nízkej zelene dokresľujú aj elegantné prvky drobnej architektúry a množstvo lavičiek na príjemné posedenie a odpočinok.

8. Fontána lásky

Je súčasťou zrekonštruovanej pešej zóny. Je to zvuková a svetelná vodná fontána situovaná do stredu námestia. Od jari do jesene sa fontána pravidelne rozospieva a vo večerných hodinách aj rozsvieti. V jej blízkosti sa nachádza pódium, na ktorom sa konajú vystúpenia umeleckých súborov a nedeľné koncerty v rámci Kultúrneho leta.

9. Socha sv. Jána Nepomuckého

Sv. Ján Nepomucký má vďaka jezuitským misiám veľký ohlas po celom svete. Je uctievaný ako mučeník spovedného tajomstva a patrón pri prírodných pohromách a povodniach (vďaka spôsobu jeho smrti). Jeho vyobrazenie môžeme nájsť na mnohých miestach, predovšetkým na mostoch. Žil v 14. storočí, bol generálnym vikárom pražského arcibiskupa Jána z Jenštejna, hájil bezvýhradne práva cirkvi pred kráľom Václavom IV., bol umučený a vhoneý do Vltavy z Karlovho mosta. Iná verzia legendy vraví, že nechcel prezradiť spovedné tajomstvo kráľovny. Ján je

v kresťanskej ikonografii zobrazovaný ako kanovník, teda oblečený v albe, rochete, s kanovníckým plášťikom a s biretom (pokrývka hlavy). Janova svätožiara je obvykle doplnená piatimi hviezdami, v ruke drží kríž a palmovú ratolesť, niekedy tiež knihu. Pôvodná plastika sv. Jána Nepomuckého v Humennom bola drevená a polychrómovaná. Stála v hornej časti námestia na mostíku cez Kudlovský potok. Kamenná socha vznikla v 20-tych rokoch 20. storočia a jej autor bol sochár Ihrický.

10. Športový areál

Na športové vyžitie slúžia športové zariadenia nachádzajúce sa na Chemlonskej ulici v Humennom. Sú sústredené vedľa seba na pravom brehu Laborca za cestným nadjazdom (smer Snina). Súčasťou športového komplexu je zimný štadión s kapacitou 3000 miest a taktiež sa tam nachádza aj kolkáreň, športová hala, kúpalisko kryté (25m) a vonkajšie (50m.), futbalový štadión (tribúna, tréningové ihriská, telocvičňa). Zariadenia sú v Správe športových a rekreačných zariadení v Humennom.

